

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

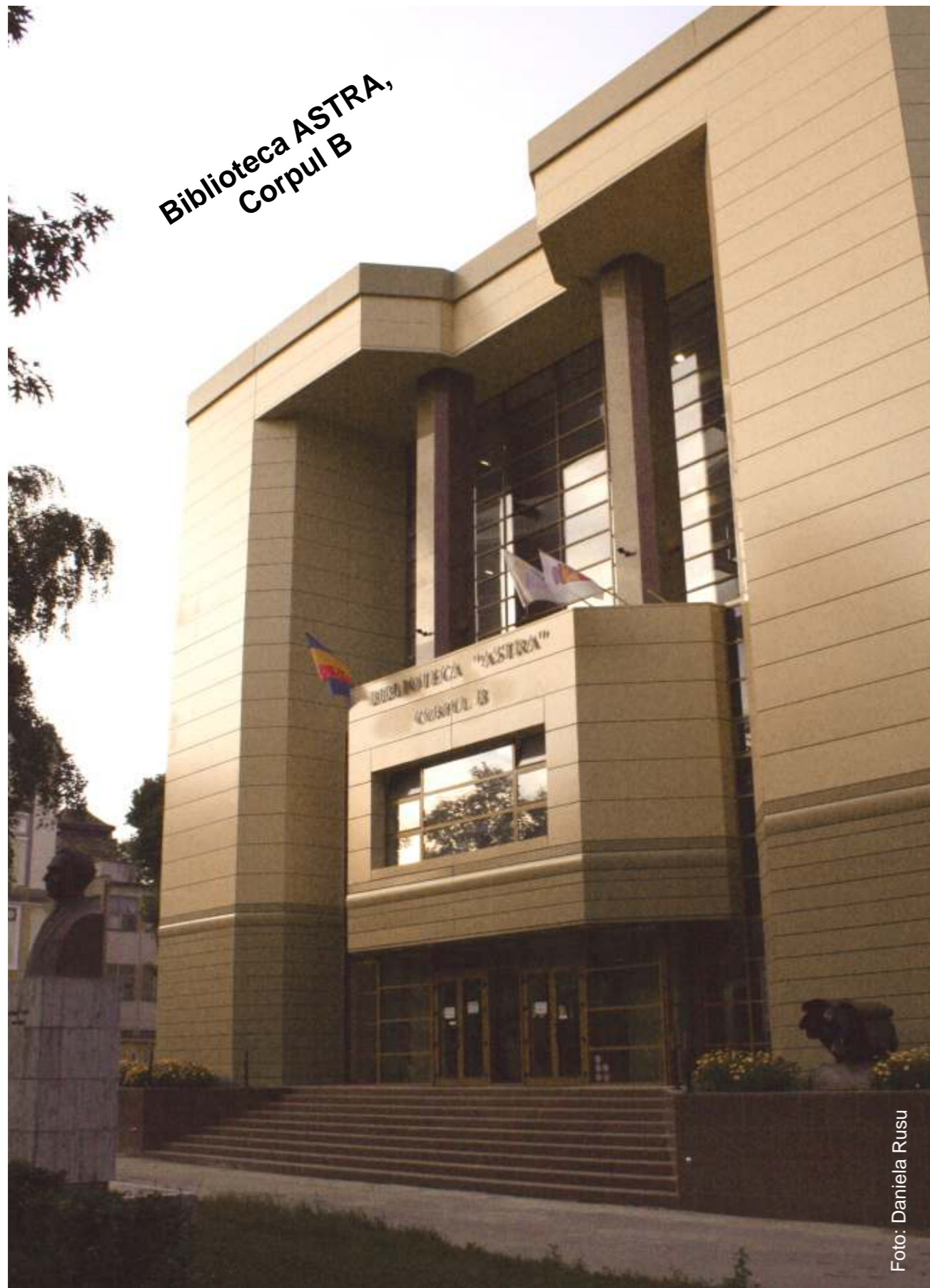
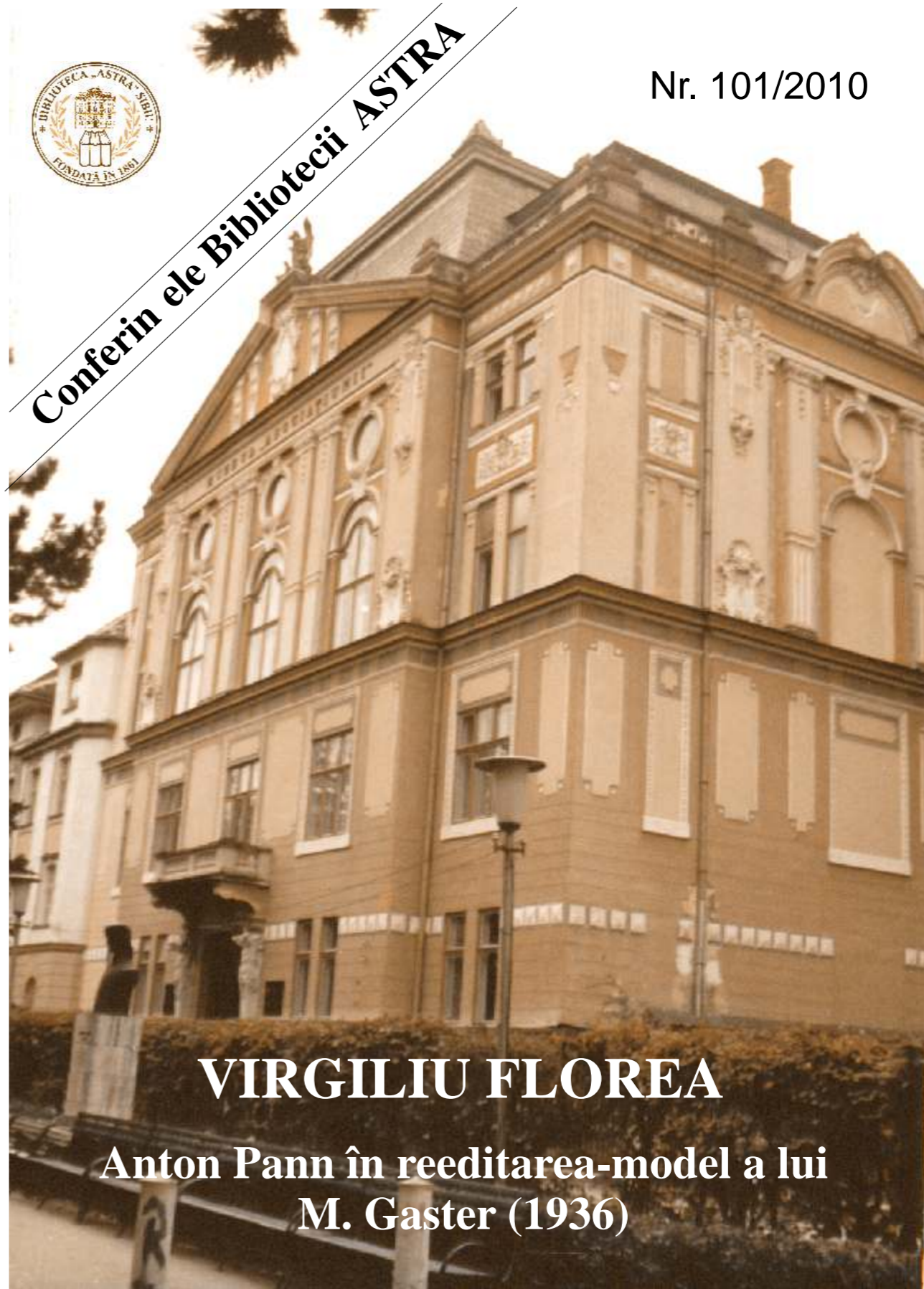

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 101/2010

VIRGILIU FLOREA

**Anton Pann în reeditarea-model a lui
M. Gaster (1936)**

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:

VIRGILIU FLOREA: *Anton Pann în reeditarea-modela
lui M. Gaster (1936)*

Coordonatorul colecției: **Onuc Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: **Daniela Rusu**
Editor: **Ioana Butnaru**

Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. George Barițiu, nr. 5/7
550178 Sibiu/România

Tel: +40 269 210551
Fax: +40 269 215775
Internet: www.bjastrasibiu.ro
E-mail.: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Virgiliu Florea
(n. 1941)

CURRICULUM VITAE

Virgiliu Florea s-a născut la 13 februarie 1941, în comuna Pogăceaua, satul Văleni, jud. Mureș, din părinții Vasile, învățător, și Victoria Florea, născută Bumbac. Este absolvent al liceului „Al. Papiu-Ilarian“ din Târgu Mureș (1959) și al Facultății de Filologie [azi, de Litere] a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca (1964). În anul 1974, a obținut, la aceeași universitate, titlul de doctor în filologie.

A desfășurat o bogată activitate profesorală și științifică, în calitate de cadru didactic, de la preparator și asistent, până la profesor titular, la Facultatea de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“ (1964-1972; 1992-2006) și de cercetător științific principal la Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române“ din Cluj-Napoca (1972-1992; 2002-2009). De-a lungul timpului, a predat cursuri de folclor literar românesc, etnografie, etnologie, istoria științelor despre cultura populară și mitologie românească. A funcționat ca lector de limbă și civilizație românească la Universitatea din Rochester, S.U.A. (1978-1980), apoi, în aceeași calitate, la Universitățile din Londra și Cambridge (1980-1982). A efectuat, de asemenea, mai multe schimburi de experiență și stagii de documentare la Universitatea din Praga și la institutele de folclor din Praga și Bratislava (1974), la Universitatea „La Sapienza“ din Roma (1993), la Universitatea din Szeged (1998), la Biblioteca Națională „Széchényi“ din Budapesta, cu burse oferite, timp de câte o lună în fiecare dintre anii 2001-2009, de către Domus Hungarica Scientiarum et Artium.

De la debutul publicistic, cu note de istorie literară, petrecut în revista clujeană „Steaua“, a publicat, în țară și străinătate, cca 200 de studii și articole,

apărute în 28 de reviste literare și de specialitate, precum și în volume colective. A publicat 12 cărți personale: *Folcloriști ardeleni, colecții inedite de folclor* (1994); *Folcloristul Enea Hodoș. 50 de ani de la moarte* (1995); *Prieteni români ai lui M. Gaster. Cercul „Junimii“ bucureștene [Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, Ioan Slavici]* (1997, carte premiată, în 1998, de Universitatea „Babeș-Bolyai“); *Din trecutul folcloristicii românești* (2001), *M. Gaster & Agnes Murgoci – avocați în Marea Britanie ai culturii populare românești* (2003), *Un cărturar german, I. C. Hintz-Hințescu, folclorist și literat român* (2004); *Scriitori români în arhiva M. Gaster de la Londra*, 2 vol. (2007); *Izvoarele răscoalei lui Horea. Seria B. Izvoare narrative. Vol. V. Cronici în versuri. Folclor* (2007, în colaborare); *Dr. M. Gaster, omul și opera. Reconstituiri biobibliografice* (2008), *Valea Gurghiului. Monografie etnologică* (2008, în colaborare). Sub tipar se află volumul *Povestea unei capodopere: „Chrestomație română“ de M. Gaster*.

A întocmit și publicat opt ediții literare și de specialitate: *M. Gaster în corespondență* (1985); Romulus Felea, *Avram Iancu în tradiția orală a moșilor* (trei ediții, revăzute și adăugite: 1992, 1999, 2002); *Poezii populare din Câmpie* (1993); Zoe Ripianu, *În amintirea unui izvor iubit* (1996) și Zoe Ripianu, *Chants d'une source. Poésies* (1996), Agnes Murgoci, Helen Beveridge Murgoci, *Pagini engleze despre folclorul românesc* (2005). În curs de apariție se află un volum de legende și povestiri populare din Munții Apuseni, culese de cercetătorul german Norbert Fisch, originar din România, care s-a stabilit în Germania la 30 aprilie 1989.

A colaborat la *Dicționarul scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, vol. I-III (1995, 1998, 2001); la *Dicționarul biografic al literaturii române* (DBLR), coordonat de Aurel Sasu, 2 vol., 2006; la *Dicționarul general al literaturii române*, coordonat de acad. Eugen Simion, vol. III (2005).

A susținut către 100 de comunicări științifice, dintre care zece în străinătate: în Serbia, în Ungaria și în S.U.A.

Face parte din Comisia de Folclor a Academiei Române și din colectivul de redacție al „Anuarului Arhivei de Folclor“ din Cluj-Napoca. Este membru al Institutului de Antropologie Culturală din Cluj-Napoca, Secția Etnologie Europeană, și membru asociat al Societății Internaționale „The Folklore Fellows“ a Academiei Finlandeze de Științe și Litere. Este membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Beneficiind, în 2008, de un grant, de un an, al Fundației Rothschild pentru Europa, și-a reluat, timp de o lună, investigațiile în arhiva, de cca 200.000 de documente, rămasă de la M. Gaster, marele învățat originar din România. Conferința de față reprezintă unul dintre rezultatele acestor investigații.

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă .....</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești .....</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș .....</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate .....</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului .....</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 – .....</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>> .....</i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere .....</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu .....</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii .....</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica .....</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel .....</i>	13

Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă .....</i>	14
Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna .....</i>	15
George Banu	<i>Actorul european .....</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor .....</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers .....</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii .....</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei .....</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru .....</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu .....</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică .....</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse .....</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării .....</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate .....</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață .....</i>	28

Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30
Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri'a, nu are dreptu a se numerá intre poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39

Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociațiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889</i> ...	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51

Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI .....</i>	52
Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului .....</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale .....</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj .....</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu .....</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române .....</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat .....</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea .....</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea .....</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China .....</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI .....</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu .....</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu – .....</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie .....</i>	65

Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică .....</i>	66
Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918 .....</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849 .....</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei .....</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga .....</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica .....</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu .....</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran .....</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul .....</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru .....</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri .....</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată .....</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română .....</i>	78

Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc .....</i>	79
Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române .....</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914 .....</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate .....</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă .....</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian .....</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului .....</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson .....</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale .....</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii .....</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România .....</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane .....</i>	90

Constantin Cubleşan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian .....</i>	91
Constantin Cubleşan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist .....</i>	92
Constantin Cubleşan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului .....</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate .....</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian .....</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farcas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Șuluțiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sî vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu .....</i>	97
Ioan Lupaș	<i>Înființarea „Asociațiunii“ și conducătorii ei .....</i>	98
Iosif Sterca Șuluțiu	<i>Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea Expoziției, în 19 August st. n. 1905 .....</i>	99
Onuc Nemeș-Vintilă	<i>Biblioteci publice din Olanda .....</i>	100
Virgiliu Florea	<i>Anton Pann în reeditarea-modela lui M. Gaster (1936) .....</i>	101

Virgiliu Florea

Anton Pann în reeditarea-model lui M. Gaster* (1936)

„Cred că este o încheiere nimerită a activității mele literare.”

M. Gaster

În vara anului 1934, M. Gaster primea, la Selling, în Kent, ulterior și la Londra, vizita profesorului N. Cartoian¹, strălucitul său continuator pe tărâmul vechii literaturi românești, al cărților populare mai cu seamă, cu care era în corespondență de aproape un sfert de veac². Cu ocazia acestei vizite, bătrânul învățat i-a mărturisit că lucra la un studiu asupra lui Anton Pann, astfel încât N. Cartoian s-a grăbit a-i cere colaborarea pentru cunoscuta sa colecție „Clasicii români comentați”.

Acesta este, fără îndoială, mobilul imediat, sau, mai degrabă, unul dintre mobilurile imediate care l-au condus pe Gaster la întocmirea excelentei sale ediții *Povestea vorbii* a lui Anton Pann, apărută, în 1936, la Editura „Scrisul Românesc” din Craiova³. Căci în aceeași categorie a mobilurilor imediate trebuie inclusă și

---

* Conferință prezentată în ziua de 22 aprilie 2010.

¹ Cf. N. Cartoian, *Amintiri despre Gaster*, în Anton Pann, *Povestea vorbii*. Ediția [a] II-a completă și ilustrată, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, [1943] („Clasicii români comentați”), p. 15-20.

² Începutul fusese făcut de M. Gaster, printr-o scrisoare din 2 septembrie 1910. Cf., pentru amănunte, vol. *M. Gaster în corespondență*. Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Virgiliu Florea, București, Editura Minerva, 1985 („Documente literare”), p. 2, 10-12, 72-73. De altfel, în acest volum reproducem, *in extenso*, întreaga corespondență, însoțită de ample comentarii, dintre M. Gaster și N. Cartoian (p. 1-100).

³ Cf. Anton Pann, *Povestea vorbii*. Ediție nouă completă și ilustrată. Cu o introducere de M. Gaster,

nemulțumirea pe care i-a provocat-o apariția unei noi ediții de *Opere complete* din Anton Pann, îngrijită de profesorul Gh. Adamescu¹: „Pe pagina de titlu a cărții din Anton Pann descopăr acum – îi scria Gaster, la 16 ianuarie 1930, fiicei sale Henrietta (Tiny) Reiter (Ryder), măritată la București, care îi procurase cartea – că cuvintele *Operele complete* sunt într-adevăr tipărite, dar aceasta este o curată minciună. Firește, tu ai fost indusă în eroare, tu ai cumpărat cartea cu impresia că aceasta reprezenta cu adevărat operele complete; opera completă constă din cel puțin 6 sau 8 asemenea volume, și când a venit micul colet, eu am simțit imediat că ceva trebuie să fie în neregulă cu el. Cu toate acestea, nu este greșeala ta, dar tu ar trebui să întrebi la «Cartea Românească» despre ce este vorba și, de asemenea, adresa editorului, profesor Adamescu. Ce manieră scandaloasă de a publica o carte; este o adevărată rușine pentru știință și, dacă aș avea vreme, aș dori să scriu un articol necruțător în «Adevărul»; este curată înșelăciune să publici o carte în asemenea mod”.

Nemulțumirea sa față de ediția Adamescu din opera lui Anton Pann i-o transmite Gaster și profesorului Jacques Byck din București, care îi trimisese și el un exemplar din carte: „Mă grăbesc a-ți mulțumi – îi scria Gaster, la 2 martie 1930, mai tânărului său prieten din București – atât pentru volumele, cât și pentru buna-voință ce ai avut de-a te gândi la mine. Pe copertă văd scris că sunt operele complete ale lui Anton Pann, se vede însă că s-a completat cu *Povestea vorbeii*. Am citit introducerea D-lui Adamescu și dacă n-aș avea atât de lucru, aș scrie și eu ceva despre modul cum se publică astfel de cărți în Țara Românească, de către

---

membru onorar al Academiei Române, Craiova, „Scrisul românesc”, 1936, XCV [XCVI] + 326 p.

¹ Este vorba, probabil (căci nu poartă, decât în introducere, mențiunea *Opere complete*), de ediția Anton Pann, *Culegere de proverburile sau Povestea vorbeii. De prin lume adunate și iarăși la lume date*. Cu introducere, biografie, note, indice și glosar de Gh. Adamescu, vol. I-II, București, Editura „Cartea Românească”, f.a. („Scriitori români”).

oameni cari se cred competenți în această materie. Ce bătaie de joc! Dar cui îi pasă? precum scrii D-ta, și așa s-a pierdut cartea”.

Aceeași era, fără îndoială, și opinia lui Jacques Byck, el însuși un viitor editor remarcabil¹, al cărui răspuns este important, întâi de toate, pentru că consemnează exact aceeași propunere pe care avea să i-o adreseze lui Gaster, peste alți patru ani, și profesorul Cartojan: „În legătură cu Anton Pann – îi scria Jacques Byck lui M. Gaster la 10 mai 1930 –, vreau să vă fac o propunere. Îi cunoașteți opera mai bine decât oricine. Ce ar fi dacă i-ați pregăti o ediție critică, măcar în extrase? Editura «Clasicii români comentați» din Craiova ar fi bucuroasă să v-o tipărească. Eu v-aș sta la dispoziție pentru transcrierea după edițiile lui Pann și pentru corecturi. Scrieți-mi dacă îi pot comunica editurii această bucurie”.

Potrivit scrisorii sale de răspuns, datată 8 iulie 1930, Gaster nu împărtășea ideea unor „crâmpie de publicațiuni”, întrucât în acest fel „se stâlcește atât autorul, cât și cartea”. Și apoi: „Ce idee poate să-și facă un cititor despre Anton Pann, dacă îi dai câte o bucățică numai din lucrările sale!” Pe de altă parte, o ediție completă a operelor lui Pann (dintre care multe „au fost pomenite în *Literatura populară* și în *Istoria literaturii române*, scrisă în nemțește”) „ar umple câteva volume”, iar Gaster nu credea că „s-ar găsi un editor care, numai de dragostea retipăririi, ar încerca să dea lumii 5-6 volume din Anton Pann”. Pentru moment, dorea doar să arate cum trebuie sau, mai degrabă, cum nu trebuie întocmită o asemenea ediție și, în consecință, se gândea să publice, în „Viața românească”, la care aflase că și Jacques Byck era „colaborator sau coeditor”, „o critică asupra ediției lui Adamescu din *Povestea vorbei* [a] lui Anton Pann”.

---

¹ Între altele, lui îi aparține „prima ediție științifică a *Ţiganiadei* lui I. Budai-Deleanu (1953)”. Jana Balacciu, Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, București, Editura Albatros, 1978, p. 84.

De altfel, ideea de a se „răfui” cu Gh. Adamescu pe tema ediției acestuia din Anton Pann revine adesea în corespondența Gaster. Invitat să colaboreze la un număr festiv din „Arhiva”, dedicat editorului ei, profesorul Ilie Bărbulescu, cu ocazia împlinirii a zece ani de la apariția revistei, Gaster cere lămuriri, într-o scrisoare din 1 iunie 1931 către Margareta Ștefănescu, asupra contribuției pe care urma să o trimită, una dintre alternativele propuse de el fiind un studiu comparativ „asupra lui Anton Pann, și mai cu deadinsul asupra *Povestei vorbei* și ultima ei ediție de către Adamescu, o critică cam aspră asupra metodei întrebuițate de dânsul în publicare, și cum ar trebui să se publice astfel de cărți și, mai ales, cărți vechi”. Preferința redacției se îndrepta spre cealaltă alternativă: „un studiu comparativ asupra unui text vechi, mai mult sau mai puțin folcloric”¹, îi scria Margareta Ștefănescu la 2 iulie 1931, urmând ca studiul lui Gaster despre Pann să apară, în caz că va fi trimis, „în numărul imediat următor”, ceea ce nu s-a mai întâmplat.

Dar Gaster n-a renunțat la ideea de a-și publica critica la ediția Adamescu. Cum însă își pierduse de multă vreme vederea și nu beneficia decât arareori de ajutorul unui „secretar” român, plănuia să-și scrie articolele în englezește, pentru a fi traduse și publicate apoi în românește, scop în care se străduia să-și găsească colaboratori: „Ideea de a amplifica sau de a adăuga încă câteva articole [pe lângă acela despre balade, tradus deja în românește – *n.n.*] îmi surâde – îi scria Gaster, la 8 ianuarie 1934, profesoarei Alice Bădescu din București, fostă studentă la Londra –, dar dumneata știi că eu n-am pe nimeni aici să mă ajute să scriu românește. Cum ar fi dacă eu aș scrie articolele în englezește, iar dumneata ai prelua sarcina de a le traduce în românește? Atunci aș putea avea [foarte] multe lucruri de scris. Eu l-am pus la inimă în special pe Anton Pann, însă aș avea de scris ceva foarte

---

¹ Cf. *Poveste foarte de folos a lui Theofil, pentru ascultarea părinților și pentru sfânta liturghie*, în „Arhiva” (Iași), XXXVIII (1930), nr. 1, p. 33-41.

neplăcut asupra ediției Adamescu. Dar eu nu doresc să scriu doar critic; este vorba mai mult de studii comparative asupra multor aspecte ale literaturii populare române”.

În sfârșit, a mai existat încă un mobil imediat care a făcut posibilă, atunci și nu mai devreme, realizarea ediției Pann: prezența, la Londra, a unui „secretar” român ideal, în persoana tânărului student bucureștean Eugen Jarovici. „Secretari” români mai avuseser Gaster, nici vorbă, și până atunci, cum s-a întâmplat în toamna lui 1932, când L. Derbarmdiger, aflat, cu ajutorul lui Gaster, într-o casă de odihnă, de pe urma unei afecțiuni cardiace, îi scria protectorului său, la 11 octombrie, că îi copiaser trei povestioare din Anton Pann: *Norocul și mintea*, *Leul și omul* și, respectiv, *Leul amurezat*. Dar nici unul dintre ei nu i-a adus atâtea satisfacții sufletești ca Eugen Jarovici, după cum însuși Gaster îi scria, la 27 februarie 1934, fiicei sale Bertha, ziaristă în Aden și Egipt: „Acum am aici un tânăr, dl. Jarovici din București, un gentleman, care vine de trei ori pe săptămână și care, în decurs de, să spunem, zece ore, a învățat nu numai să citească vechile litere cirilice ale limbii române, dar îmi citește vechile mele m[anu]s[cri]s[e] și a început să le copieze – totul din dragoste curată pentru noi. A venit să studieze la Școala de Studii Economice, după ce făcuse doi ani de drept la București. Nu pot să-ți descriu bucuria pe care mi-o produce, întrucât cel puțin 20 de ani am visat și am sperat să mi se întâmple un asemenea lucru, și ca vechile mele manuscrise să nu rămână încuiate în ladă și fără nici un folos pentru mine. Era un gând foarte trist pentru mine și acum nu știu cum să mulțumesc lui Dumnezeu pentru ceea ce îmi apare a fi nici mai mult nici mai puțin decât un miracol. Citim împreună și aceasta este, cu siguranță, cea mai mare mângâiere pe care am avut-o de multă vreme încoace. Sper că va dura”¹.

¹ Cf. și celelalte aprecieri ale lui Gaster referitoare la Eugen Jarovici, în vol. nostru *Dr. M. Gaster, omul și opera. Reconstituiri biobibliografice*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii

De fapt, Jarovici, fost elev la liceu al lui Cartoian, coincidență demnă de remarcat, apăruse la Londra și își oferise serviciile încă înainte ca profesorul bucureștean să-l cunoască personal pe Gaster și să-i propună să scoată o nouă ediție din Anton Pann. Amintindu-și, probabil, că o asemenea propunere îi făcuse și profesorul Jacques Byck sau văzând, mai degrabă, că vechile sale preocupări sunt pe punctul de-a prinde viață, Gaster îl pune să copieze din manuscrisele sale românești, ca și, în paralel, materiale din Pann: „În ceea ce privește lucrul pe care mi l-ați dat să-l fac – îi scria Jarovici lui Gaster la 11 iulie 1934 –, acesta merge înainte foarte ușor și cred că, până la 20 ale acestei luni, voi termina cel puțin *Întrebări și răspunsuri*. În ceea ce-l privește pe Pann, nu sunt sigur, dar ar fi posibil să-l am gata la aceeași dată”.

Acestea au fost, pe cât ne-am putut da seama, mobilurile imediate care l-au condus pe Gaster la realizarea ediției sale din Anton Pann. Există însă, alături de ele, și o motivație mai profundă, anume interesul de-o viață pe care Gaster l-a manifestat pentru Anton Pann, „căci eu am început de la 1877 să mă ocup de dânsul”. Era, foarte probabil, perioada în care Gaster pregătea pentru tipar „o traducere a *Povestei poamelor* din Anton Pann ...”, apărută în „*Zeitschrift für romanische Philologie*”¹, după cum îl informa, la 30 octombrie 1929, pe Artur Gorovei. De atunci încoace, Anton Pann a stat mereu în atenția lui M. Gaster. În a sa *Literatura populară română* (1883), i-a acordat un loc destul de însemnat, promițând chiar să-i dedice un studiu special, care semăna izbitor, în faza de proiect, desigur, cu ceea ce avea să realizeze Gaster, după mai bine de 50 de ani, în a sa *Introducere la Povestea vorbii*: „Într-un studiu special asupra lui Anton Pann, vom tracta mai pe larg fiecare din acele o sută de povești, precum și toate

---

Europene, 2008, p. 209-210, nota 7.

¹ Probabil, *Die rumänische „Condemnatio Uvae”*, apărut în volumul pe 1879 al revistei, p. 399-407.

celelalte cuprinse în operele lui, arătând izvoarele de cari s-a servit și, pre cât se poate, paralelele din alte literaturi. Aci ne ajunge a aduce câte una sau două din fiecare din operele lui, urmând șirul hronologic al compunerii lor; așadar, din *Fabule și istorioare, Povestea vorbei, Șezătoarea la țară* și din *Nastratin Hogeia*, arătând izvorul lor și filiațiunile până când au ajuns a deveni la noi «povestea ăluia»¹.

În același sens al stabilirii izvoarelor și paralelelor a procedat Gaster și în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie” a lui Tocilescu, unde a publicat „o colecție de cântece de stea cu toate paralele[le] în literatura rom[ânească]”, arătând – îi scria Gaster lui Artur Gorovei în scrisoarea menționată – „legătura cea strânsă între cântecile de stea din manuscr[isele] cele vechi și colecția lui Anton Pann”, după cum tot așa urma să procedeze și într-un prim articol pe care-l plănuia, încă în 1926, pentru revista „Arhiva” din Iași: „Sunt acum – îi scria Gaster, la 15 iunie 1926, profesorului Ilie Bărbulescu, pe care pare să-l fi cunoscut în vara anului 1921, cu ocazia vizitei sale oficiale în țară² – pe punctul de plecare în străinătate. Se poate că voi da târcoală prin Țară; dacă vin și la Iași, nu voi uita a veni și pe la d-voastră. Oricum, la întoarcere voi căuta a pregăti un studiu de folclor comparativ pentru «Arhiva». Pe mine mă interesează mai anume *Povestea vorbii* a lui Anton Pann, precum [și] ale lui *Fabule și istorioare*. De multă vreme deja am cules paralele din literatura lumii pentru multe din ele. Am deja un material destul de însemnat, de care se vor folosi alți cercetători, ce vor urma cu studiile lor comparative”.

Și, totuși, Gaster a fost cel dintâi care a valorificat, cel puțin parțial, rezultatele îndelungatelor sale investigații asupra lui Pann. Nu însă în proiectatul

¹ M. Gaster, *Literatura populară română*. Ediție, prefață și note de Mircea Angheliescu, București, Editura Minerva, 1983, p. 103.

² Cf. Virgiliu Florea, *Cărturari englezi în apărarea Marii Uniri*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj”, XXXIX (1989), p. 545–551.

său articol din „Arhiva”, ci în ampla introducere la *Povestea vorbii* de Anton Pann.

*

* *

Conform înțelegerii sale cu N. Cartoian, Gaster se angaja să întocmească o ediție critică a scrierilor lui Anton Pann, care să cuprindă două sau mai multe volume: „Chestiunea atuncea rămâne, dacă voi fi în stare a adăoga și *Șezătoarea la țară* și cum să împart tot materialul, în două sau trei volume dacă este necesar, lăsând în afară, cu totul, scrierile mai întinse, cum este *Erotocrit* și *Hristoitia sau școala moravurilor* și *Spitalul amorului*. Dar și fără de acestea, mi-e frică că, dacă ar fi să public toate scrierile populare, are să ocupe, după socoteala mea, 3 volume de câte 300–350 de pagine”. În afară de scrierile propriu-zise, Gaster mai dispunea de „un material destul de interesant de adăugat, care este – îi scria el, în continuare, la 1 noiembrie 1934, lui N. Cartoian – mai mult sau mai puțin în legătură strânsă cu *Povestea vorbii*”. Un prim volum din ediția astfel concepută urma să fie gata până la sfârșitul lunii ianuarie 1935: „dacă se poate, chiar și mai înainte”, ceea ce corespundea dorinței lui Cartoian, care îl aștepta pe la sfârșitul anului 1934, când trebuia să întocmească și să dea publicității, împreună cu editorul colecției, Em. Tătărașcu, fratele primului ministru Gheorghe Tătărașcu, programul de lucru pe anul 1935.

Numai că, deși începută curând după întrevvedere cu N. Cartoian, munca la întocmirea ediției Pann era grea și anevoioasă. Se căutau chiar modalități care să asigure cărții o apariție cât mai apropiată. În consecință, Cartoian îi sugera lui Gaster, la 5 decembrie 1934, să trimită întâi – „întrucât aceasta e posibil și nu vă stânjenește” – textul lui Pann, pentru ca apoi să se poată ocupa nestingherit, timp de 1-2 luni, cât ar dura culegerea și, respectiv, corectura întâi a textului, exclusiv de introducere, al cărei soroc era fixat pentru jumătatea lunii ianuarie 1935.

Eliberat de grijile introducerii, Gaster este într-adevăr în măsură a-i trimite lui Cartoian, la 10 ianuarie 1935, „textul din *Povestea vorbii*, împreună cu un adaos”, însoțindu-le de câteva amănunte privind felul original în care-l editase pe Pann: „Răsfoind cartea – îi scria Gaster o zi mai târziu –, ușor te vei convinge că am pregătit un text care sper că va rămâne cel definitiv. Am cercetat fiecare cuvânt, am adăugat, la fiecare pagină, note explicative ale cuvintelor arhaice sau care au ieșit din limba de toate zilele și, mai ales, am căutat să explic cuvintele care sunt băștinașe din Muntenia, dar care mi se pare că nu sunt așa de bine cunoscute în celelalte părți ale țării românești. Poveștile din adaos au fost luate din alte scrieri ale lui A. Pann și par a fi necunoscute. [...] Vei vedea, de asemenea, că am numărat capitolele, de asemenea am dat număr și la povești și le-am dat câte un titlu. Unele din aceste titluri au fost date chiar de A. Pann în alte scrieri de-ale lui. Despre adaos am să vorbesc mai larg în introducere. Toate aceste vor ușura întrebuițarea științifică a publicației de față”.

Tot cu acea ocazie, Gaster făcea și o recomandare în privința numerotării versurilor, nerealizată până în final, din cauză, foarte probabil, că edițiile din colecția „Clasicii români comentați” rămâneau, totuși, niște ediții populare, care se adresau, în primul rând, studenților, profesorilor secundari și elevilor de liceu: „Ceea ce aș dori acum este ca la marginea paginilor să se tipărească numărul rândurilor din 5 în 5, adică 5, 10 etc. Scopul lor este simplu. Până acum era nevoie să se citeze sau proverbul sau altă frază care a intrat în limbă, nu va ajunge, mai ales în ceea ce privește proverbele, ca să ne referim la pagină, și este absolut necesar să avem o astfel de numerotație pentru orice studiu viitor comparativ al proverbelor”.

„Deși cât se poate de simplă” – cum o preconiza Gaster în amintita scrisoare din 1 noiembrie 1934 –, și introducerea urma „să fie un îndrumător pentru cei ce vor urma, arătând metoda în care vor trebui să publice scrierile de

felul celei a lui Pann”. N-avea însă să fie gata decât în vara anului 1935, între altele și din cauza „metehnelor” lui Gaster, lipsa de vedere în primul rând, motiv pentru care, trimițându-i-o lui Cartoian, împreună cu 13 fotografii, cerea ajutorul acestuia pentru eventuale mici îndreptări: „Cu multă bucurie – îi scria Gaster la 21 iunie 1935 –, îți dau de știre că, în sfârșit, slavă Domnului, am isprăvit cu introducerea. Am revăzut-o cu multă băgare de seamă și am îndreptat-o precum îmi stă în putere. Nu trebuie să uit că eu lucrez cu ochii și mâinile altora și astfel nu sunt niciodată sigur de cum a ieșit lucrul. Atâta știu că mi-am dat toată osteneala și nu mă îndoiesc că și D-ta, cetind manuscriptul, vei netezi pe ici-colea, unde s-ar părea a nu fi oblu, fără însă a atinge miezul lucrului. Se poate că mi-a scăpat vreun cuvânt sau întorsătură de frază, și, de este posibil, lasă așa cum am pus eu”.

Într-adevăr, cum însuși mărturisește, Cartoian a actualizat ortografia, făcând și „unele corecturi în sintaxa frazei, neapărat necesare”. Păstra însă, „cu credință”, limba folosită de Gaster, care – spunea Cartoian în scrisoarea sa din 3 martie 1936 – „are farmecul ei bătrânesc, așa de simpatic”.

În chip neașteptat, nu însă și inexplicabil (căci Gaster, la curent, în general, cu publicațiile literare românești, și le procura cu destulă dificultate, în special prin bunăvoința rudelor și a cunoscuților, și numai arareori prin grija vreunui librar mai inimos, Pavel Suru în primul rând), Cartoian îi propunea, „cu toată simpatia și stima” pe care i le purta, și „câteva rectificări de fond”, foarte puține însă dacă avem în vedere că introducerea se întindea pe aproape o sută de pagini dactilografiate. Era vorba, mai degrabă, de omisiunea unor lucrări de specialitate, fundamentale, e adevărat, care, în mod fatal, îi scăpaseră din vedere și asupra cărora N. Cartoian îi atrăgea atenția la 21 noiembrie 1935. Două dintre ele îi aparțineau chiar lui N. Cartoian și se refereau la *Floarea darurilor* și la *Erotocrit*, a treia, referitoare la *Hristoitia*, îi aparținea lui Demostene Russo, iar a

patra, lui I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, completată, după moartea lui Bianu, de Dan Simonescu, elev al lui Cartoian.

Recunoscător, Gaster consimte de îndată la rectificările propuse de Cartoian, „fericit – spunea el la 27 noiembrie 1935 – că pot îndrepta, la vreme, ceea ce altfel ar fi fost mare păcat și supărare”.

Programată pentru anul 1935, cartea nu apare, totuși, în acel an, cu toată nerăbdarea lui Gaster: „Zilele trec și eu îmbătrânesc – îi scria el, la 13 februarie 1936, lui N. Cartoian – și aș dori să văd și eu rostul muncii mele. Totul este în mâna D-tale și mă aștept, deci, că și D-ta te vei grăbi a-mi îndeplini dorul”.

Impedimentele erau însă de natură obiectivă și proveneau, în marea lor majoritate, din împrejurarea că Gaster trăia, de atâta vreme, departe de țară. Mai întâi, Gaster luase ca bază, în întocmirea ediției sale, ediția Minerva, astfel că textul său „era cules în vechea ortografie, care este de mult scoasă din uz”, cum îi scria Cartoian la 13 noiembrie 1935. În consecință, tipografia a restituit manuscrisul, în vederea actualizării ortografiei, în conformitate cu orientarea editorilor: „Tendința colecției noastre este să respectăm, în totul, limba autorului, dar să actualizăm ortografia”, preciza Cartoian la 10 mai 1935.

Mult timp s-a pierdut, inclusiv din motivul arătat mai sus, și cu corectura, făcută, în paralel, la Londra și la București, la București mai cu seamă, Cartoian încredințându-i-o bibliotecarului seminarului său, „un foarte distins băiat”, cum îl caracteriza la 7 martie 1935, care avea în vedere nu numai textul trimis de Gaster, ci și ediția chirilică a lui Pann.

Deși împovărat de numeroase îndatoriri didactice, Cartoian însuși se însărcinase cu revizuirea, în final, a corecturii, mai cu seamă că ediția Minerva cuprindea, cum avea să constate la 10 mai 1935, „câteva inversiuni de versuri și o omisiune care întunecau sensul”, ceea ce impunea colaționarea întregului text al acestei ediții „cu prima și ultima ediție îngrijită de A. Pann”.

În sfârșit, când toate aceste neajunsuri au fost depășite, Editura „Scrisul Românesc” din Craiova era ocupată cu imprimarea manualelor școlare, care trebuiau difuzate până la data de 1 septembrie 1935, data începerii școlii, astfel că „lucrul la «Clasicii comentați» merge acum ceva mai încet”, după cum îl informa Cartoian la 8 iulie 1935.

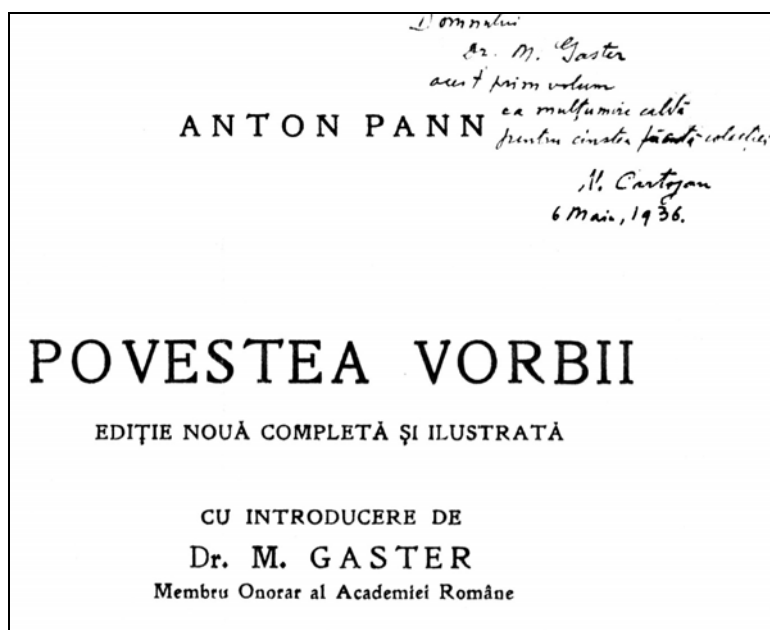
De remarcat, totuși, că, grație diplomației lui Cartoian, a prestigiului de care acesta se bucura, toate „diferențele” dintre autor, editură și, respectiv, tipografie s-au rezolvat în mod satisfăcător, de obicei în interesul calității ediției. Nu însă, din păcate, și în privința publicării adaosului.

Din dorința sa ca această ediție „să fie ceva nou, să se deosebească de cele dinainte și să-i dea un caracter și o valoare separată”, cum se exprima în scrisoarea sa din 28 martie 1936, Gaster adunase, de prin calendarele lui Pann, un prețios material inedit, „cu care – spunea el la 27 februarie 1936 – am îmbogățit eu, pentru întâia oară, această ediție din *Povestea vorbii*”. Din acest material, pe care Gaster ținea să-l publice neapărat, făcea parte și povestea „despre norocul celor patru oameni” (este singura precizare mai exactă asupra ceea ce urma să cuprindă adaosul), al cărei izvor tocmai îl descoperise: „Odată publicată, va putea servi ca subiect pentru un studiu special de literatură comparată ...”, îi scria el lui Cartoian, în amintita scrisoare din 28 martie 1936.

Cu toate stăruințele lui Gaster și Cartoian, editura a trebuit să renunțe, deși nu fără regret, la publicarea poveștilor din calendare, din cauza unor rațiuni financiare: volumul avea deja circa 400 de pagini și orice adaos i-ar ridica prețul, făcându-l puțin accesibil elevilor și studenților, principalul „public” al colecției. Urmau însă a fi adăugate în volumul al doilea, care se estima a fi mai restrâns decât cel dintâi, după cum aprecia Cartoian la 3 martie 1936.

Deși se preconizase a fi în vitrinele librăriilor în „săptămâna cărții” (aprilie 1936), volumul a apărut abia la începutul lunii mai 1936, când Cartoian, care

primise câteva exemplare pentru presă, îi trimite și lui Gaster unul, însoțit de mulțumirile sale recunoscătoare pentru a nu fi pregetat de a îmbogăți, la o vârstă înaintată, colecția „Clasicilor români comentați” „cu opera celui mai mare dintre scriitorii noștri populari” (*Scrisoare din 7 mai 1936*). +

Dedicația lui N. Cartoian pe exemplarul din Povestea vorbii trimis lui M. Gaster

Odată apărută, cartea cunoaște o rapidă popularizare, atât în țară, cât și în străinătate. Pe lângă exemplarele pe care Cartoian le trimisese presei, însuși Gaster avea să trimită exemplare, din drepturile sale de autor, mai multor învățați, institute și publicații de specialitate. La sugestia lui Cartoian, făcută la 8 iunie și, respectiv, la 9 iulie 1936, câte un exemplar trimite Gaster lui N. Iorga (care mulțumește la 27 iulie 1936), lui Mario Roques și G. Bertoni,

editorii publicațiilor „Romania” și „Archivum Romanicum”. Un exemplar trimite Gaster la „Zeitschrift für romanische Philologie”, publicația care îi tipărise, pe vremuri, teza de doctorat și atâtea alte lucrări, editată acum de profesorul von Wartburg, succesor, peste ani, al lui Gustav Gröber, căruia i se adresa la 31 martie 1937. Un alt exemplar îi trimitea Gaster, la Praga, folcloristului Albert Wesselski – după cum îi scria acestuia la 24 februarie 1937 –, pe care pare să-l fi și pus la contribuție în legătură cu *Povestea lui Wittington și pisica sa*, una din paralelele universale la povestea [*Pisica moștenire*] a lui Anton Pann. Ca de obicei, un exemplar din lucrare și-a luat locul în biblioteca de la „Folklore Society”, societatea englezească de folclor (a se vedea, în acest sens, scrisoarea lui Gaster, din 17 iulie 1936, către J. Johnson, bibliotecarul Societății, precum și scrisoarea de mulțumire a acestuia, datată 20 iulie 1936), printre ai cărei vicepreședinți Gaster, odinioară președinte (1907-1908), continua să se numere. Un alt exemplar îi trimite Gaster, la 1 septembrie 1936, lui Artur Gorovei, deși „Șezătoarea”, la care și el colaborase, nu mai apărea. Exemplare din ediția Pann a trimis Gaster și la Legația României de la Londra, lui D. N. Ciotori, consilier special (care mulțumea la 28 iulie 1936), ca și – se pare – secțiunii românești a unei expoziții universale, după cum rezultă dintr-o scrisoare pe care i-o trimitea, la 30 iulie 1937, unei doamne, Schamasch, rămasă neidentificată de noi, din Germania după cât se pare (în orice caz, nu din Anglia, căci îi ceruse lui Gaster ajutorul în numele unei fete care voia să vină la Londra, pentru a învăța puțină engleză): „Mă folosesc, de asemenea, de ocazie pentru a vă mulțumi pentru bucuria pe care i-o faceți dragului nostru Adrian [nepot al lui Gaster – *n.n.*]. Cred că se distrează din plin. Fiți așa amabilă, în același timp, și întrebați-l dacă a înmânat cartea pe care i-am dat-o directorului secțiunii românești a Expoziției”.

Cum îi scria lui Cartojan la 11 octombrie 1937, un prieten al său îi spusese că văzuse cartea și la Palatul României de la Paris.

*

* *

Deși apăruse fără partea de adaos, care urma să fie, în concepția lui Gaster, unul din punctele forte ale cărții, ediția sa din *Povestea vorbii* a lui Anton Pann se caracteriza, în special în introducere, printr-o mare doză de originalitate, cum însuși Gaster obișnuia să spună: „Eu am luat alte căi – îi scria el, la 2 mai 1935, lui N. Cartojan –, am bătut alte drumuri, eu nu m-am mulțumit numai cu câteva detalii nesigure asupra vieții lui Anton Pann și alte multe care nu sunt decât legende izvorâte din necunoștința faptelor, sau luate, din crezute, din gura unuia sau altuia. Am căutat să lămuresc misterul activității sale literare, izvoarele de care s-a slujit, influența ce a avut, locul lui în literatura folclorică universală și meritul adevărat al cărții sale *Povestea vorbii*”¹.

Este tocmai ceea ce aștepta sau spera să găsească în recenziile de specialitate asupra cărții, cu toate că afișa o atitudine indiferentă față de critică: „De obicei nici nu îmi pasă de critică – îi scria Gaster, la 21 iunie 1935, profesoarei Alice Bădescu din București – și așa are să fie și de data aceasta”². De obicei, poate; în cazul *Povestii vorbii*, afirmația pare a fi mai degrabă o figură de stil, care trădează nerăbdarea – nu o dată mărturisită – cu care aștepta părerea învățaților români: „Acum două zile, am primit primul exemplar din carte. Sunt curios să văd primirea pe care o va avea din partea învățaților români”, cum îi scria, la 13 mai 1936, fiului său Benjamin (Benny). Același

¹ A se vedea și alte autoaprecieri ale lui Gaster referitoare la ediția sa din *Povestea vorbii*, în vol. nostru *Dr. M. Gaster, omul și opera*, deja menționat, p. 219-222, nota 11.

² Mîmarea indiferenței apare și într-o scrisoare, datată 13 mai 1936, pe care M. Gaster i-o trimitea fiicei sale Bertha: „Cât despre opiniile celorlalți, nici că-mi pasă”.

nerăbdare se citește și într-o scrisoare, datată 2 iulie 1936, către N. Cartoian, căruia îi adresa rugămintea să-i trimită, la Londra, exemplare din recenzii: „Aștept cu multă curiozitate ce au scris criticii în gazete. Când ai un bun mănunchi, rog trimite-le toate laolaltă. Sper să știe să aprecieze valoarea acestei edițiuni și a caracterului științific al *Introducerii*”¹.

Într-adevăr, în ziarele românești „au apărut mai multe dări de seamă frumoase” – aprecierea aparține lui N. Cartoian, într-o scrisoare din 26 iulie 1936 – asupra ediției Gaster din *Povestea vorbii* a lui Anton Pann. Cea dintâi, semnată de Dan Simonescu, elev și colaborator al lui N. Cartoian, a fost publicată în ziarul „Curentul” al lui Pamfil Șeicaru² și apreciază ediția lui Gaster în contextul celorlalte apariții ale colecției „Clasicii români comentați”, vreo 30 până la acea dată, caracterizate printr-„o nouă concepție de publicare”, prin numeroasele „lucruri noi” pe care le aduc, „în aprecierile lor critice”, „autorii studiilor introductive și ai comentariilor”.

În chip oarecum neașteptat, (căci autorul, lipsit de vedere, trăia „departe de izvoarele române bibliografice necesare”), „lucruri noi” se găsesc, fără îndoială, și în studiul introductiv al lui M. Gaster – „un foarte interesant

¹ Vezi și *Scrisoare a lui M. Gaster către fiica sa Bertha, din 19 iunie 1935*: „În orice caz, sunt curios să aflu ce vor avea de spus învățații români la ceea ce am scris...” În consecință, dorea să i se trimită recenziile care urmau să apară: „Cartoian îmi scrisese că a împărțit exemplare la presă și eu l-am rugat ca să taie din gazete ceea ce învățații de acolo vor crede de cuviință să scrie despre această a mea lucrare. Nu mă îndoiesc că el va îngriji cu mare băgare de seamă să capete cât mai multe, totuși, te-aș ruga și pe tine – îi scria M. Gaster nepotului său Sacha (Șașa) Roman, la 12 mai 1936 – ca, prin secretarii tăi, sau alții mai iscusiți în treaba aceasta, să aduni de prin gazete tot ce vor găsi, bine, rău sau indiferent ce va apare în legătură cu această carte”. Rolul de a înregistra ecourile stârnite de ediția sa din Anton Pann îi revenea, între alții, lui Eugen Jarovici, după cum rezultă din scrisoarea pe care Gaster i-o adresa la 29 ianuarie 1937: „Sunt bucuros că ai fost în București pentru a vedea și a auzi cum lumea începe să-mi aprecieze opera. Nu pot decât să sper că și alții îmi vor urma exemplul și vor rămâne evrei buni și mândri, dar în același timp își vor păstra demnitatea și respectul de sine în a participa la toate marile realizări spirituale ale țării”.

² Cf. Dan Simonescu, *Clasicii români comentați. Anton Pann. I. L. Caragiale. D. Zamfirescu*, în „Curentul”, IX (1936), nr. 2973 din 14 mai, p. I-II.

studiu (95 pag.) asupra literaturii paremiologice (de proverbe și învățături), în care se încadrează și *Povestea vorbii* a lui Anton Pann” – și consistă în relevarea, „mai temeinică”, a „rolului Ardealului” asupra preocupărilor de literatură populară ale lui Pann, precum și a unor „aspecte necunoscute” privind „viața lui Pann și procedeele de publicare” ale sale. Hotărâtoare era însă introducerea lui Gaster pentru activitatea lui Pann, căci „opera acestui scriitor de mare popularitate este pentru prima dată pusă în lumina ei adevărată”.

În sfârșit, o ultimă apreciere, privind tehnica tipografică a cărții, se face tot în contextul mai larg al „Clasicilor români comentați”: superioare prin aleasa lor ținută grafică edițiilor anterioare, edițiile din această colecție și–, au câștigat un loc principal în starea actuală a scrisului românesc, pentru că ele pun la dispoziția cititorilor texte publicate în mod științific, documentate studii asupra scriitorilor și o ilustrație bogată și inedită”.

„O cercetare de înaltă valoare asupra vieții și operei lui Anton Pann”, în care „erudiția se încrucișează cu perspicacitatea”, este introducerea lui Gaster și pentru un alt recenzent, Moses Schwarzfild¹, prieten de-o viață al marelui învățat². El însuși cu preocupări similare (a cercetat și publicat, în mai multe ediții, viața și opera filosofului popular Cilibi Moise), Moses Schwarzfild descoperă „revelațiuni impresionante” în introducerea lui Gaster, mai cu seamă în direcția stabilirii izvoarelor lui Pann, a unor „comparații seducătoare în variate literaturi”, adică a paralelelor, în literatura universală, a unor teme versificate de Pann, a măiestriei sale scriitoricești și a influenței „ce au exercitat-o multiplele publicații ale lui Anton Pann”.

¹ Cf. M. S[chwarzfeld], *O reparație în română*, în „Egalitatea”, XLVII (1936), nr. 27-28 din 9 iulie, p. 55 – 56.

² Pentru relațiile Schwarzfild – M. Gaster, cf. Virgiliu Florea, *Scriitori români în arhiva M. Gaster de la Londra*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2007, p. 167-182.

Asemenea introducerii la *Chrestomatie română* (și, am adăuga noi, asemenea introducerii la prima sa carte de povești românești în englezește, *Rumanian Bird and Beast Stories*, din 1915, pentru a ne limita doar la domeniul românesc), care „a luat – cum se și cuvenea – proporții epice în urmărirea pas cu pas a etapelor dezvoltării limbii românești”, tot așa îi apare: „nu un capitol, ci o carte”, lui Barbu Lăzăreanu și introducerea la *Povestea vorbii* a lui Anton Pann, cele zece capitole ale ei dezvăluind în Gaster pe „omul care găsește filiațiunile cele mai îndepărtate-n timp și în spațiu, ale produselor epice poporane: povești, snoave, zicale, ghicitori”¹. Gaster se dovedește a fi, totodată, și „un despărțitor de vremuri”, după cum o arată disocierea dintre calendarele de dinainte de Pann, expresie – spune Lăzăreanu – a unei epoci de „superstiție medievală”, și cele ale lui Pann, care, „spirit limpede, nu a lăsat să se strecoare în calendarele lui «nici o urmă din elementul astrologic și oracular»”, introducând, „în locul materialului sufletesc întunecos și dătător de spaimă”, „luminozitatea cântecelor și a legendelor” populare.

Cât privește „înțelegerea iubitoare” cu care Gaster, „minte cuprinzătoare de timpuri”, s-a apropiat de Pann, ea este explicată printr-„o identitate de spirit” a celor doi, sugerată, de altfel, de însuși Gaster, într-o scrisoare, din 1 septembrie 1936, către B. Brănișteanu: „Eu am citit-o și am recitit-o de atâtea ori [era vorba, firește, de *Povestea vorbii* – n.n.], că am crezut câteodată că îl aud pe Anton Pann sau că îl văz chiar cu ochii mei în aieva”.

Atare „aplecare afectivă” descoperă (alături de „căldura cu care este scris, de grija de documentare exactă și bogată, de folosirea chiar a lucrărilor de dată recentă”) și profesorul Ion Zamfirescu, autorul celei mai cuprinzătoare

---

¹ Barbu Lăzăreanu, *Două introduceri*, în „Dimineața”, 32 (1936), nr. 10.628 din 27 iulie, p. 1.

și mai elevate recenzii¹, în studiul introductiv al lui Gaster, „rezultat fecund al câtorva decenii de studiu, de observații atente și de meditații asupra problemei”.

Deși dificil de întocmit, din cauză că opera lui Pann, aflată, prin specificul ei, la hotarul dintre creația individuală și creația colectivă, era, totodată, terenul de întâlnire a diverselor influențe spirituale, nu numai balcanice, ci și apusene, unele de circulație universală, studiul lui Gaster deschide „perspective mai bogate decât cele ce se cunoșteau până acum” în înțelegerea lui Anton Pann, care trebuie considerat, de aici înainte, ceva mai mult decât „un simplu scriitor popular, cu inspirații și însuflețiri mediocre, popularizator al unei înțelepciuni comune, corectă ca linie morală, dar în schimb lipsită de căldură și de farmecul învăluirilor artistice”.

Tot în contextul mai larg al colecției „Clasicii români comentați” privește și Al. Philippide ediția Gaster din *Povestea vorbii* a lui Anton Pann², pe care o trece printre cele cu adevărat „remarcabile”, ea adresându-se atât cititorului obișnuit, cât și specialistului. Ceea ce aprecia Philippide la Gaster, „marele inițiator în cercetarea literaturii noastre populare”, era însă „lunga și documentata introducere”, care scoate în evidență „personalitatea culturală a lui Anton Pann, a acestui mahalagiu de geniu, depozitar al înțelepciunii populare, așezat la hotarul dintre folclor și creație individuală, mai puțin artist desigur decât Creangă, mai didactic decât acesta, dar tot așa de aproape de sufletul popular”.

Nu știm, deocamdată, dacă au existat și alți recenzenți români sau străini (căci Gaster trimisese vreo 15 exemplare din carte pe la „învățații de

---

¹ Cf. Ion Zamfirescu, *Anton Pann, în ediție nouă*, în „Adevărul”, 50 (1936), nr. 16.113 din 6 august, p. 1-2.

² Cf. Al. Philippide, *Cunoașterea trecutului literar*, în „Adevărul”, 51 (1937), nr. 16.260 din 29 ianuarie, p. 1-2.

frunte din Europa”, ca și pe la „revistele cele mari”) ai ediției sale din *Povestea vorbii*¹. Știm însă că nu se declara întru totul mulțumit de felul cum aceasta fusese recenzată: „Îți mulțumesc pentru notița lui Philippide – îi scria Gaster lui N. Cartoian la 14 martie 1937 –, și drept să îți spun că mie mi se pare că, afară de Dumneata și câțiva cărturari adevărați, puțini s-au găsit, în țară, care să citească introducerea mea și să înțeleagă ceea ce am făcut și sper să nu se întâmple cu această *Introducere* cum s-a întâmplat cu *Literatura populară*, adică să treacă decenii până se vor lumina”. Spera însă că „adevărata apreciere se va dovedi prin vânzarea imediată a cărții”, cum îi scria, la 21 iulie 1936, nepotului său Sacha (Sașa) Roman, și cerea, în această privință, amănunte din partea lui Cartoian.

Pentru moment, vremurile erau însă grele și nesigure, astfel că nici *Povestea vorbii* n-a cunoscut, cel puțin la început, o vânzare spectaculoasă. Spre deosebire de Cartoian, care se aștepta să se fi vândut, până în vara lui 1938, cel puțin o mie de exemplare, un calcul primit de Gaster din partea Editurii „Scrisul Românesc” din Craiova arăta, spre marea sa surprindere, că numărul de exemplare vândute până la data de 13 iunie 1938 nu depășea cifra de 206 (altele 1415 aflându-se în depozitul Editurii, iar 1209 fiind distribuite librarilor). Situația pare a se fi schimbat radical curând după aceea, astfel că această ediție, „cea mai bună a *Povestii vorbii*”, „a fost atât de căutată, încât, peste șapte ani, Cartoian a trebuit să publice o ediție nouă, în care n-a mai avut de adăugat decât interesantele amintiri despre bătrânul savant de la Londra”².

¹ Se pare că da, cu toate că n-am reușit să le identificăm, până în prezent, recenziile. Una îi va fi aparținut lui B. Brănișteanu, căruia Gaster îi mulțumea în scrisoarea din 1 septembrie 1936, deja amintită. La rândul său, profesorul bucureștean D. Mărăcineanu îi cerea, la 14 februarie 1937, un „curriculum vitae”, pentru a putea vorbi mai pe larg despre Gaster, probabil în revista „Extemporal” a Liceului Mihai Eminescu, atunci când va recenza noua ediție din *Povestea vorbii*.

² Ion Mușlea, *Dr. M. Gaster folclorist*, în Idem, *Cercetări etnografice și de folclor*, vol. I,

*

* *

„Foarte bine primit aici în lumea intelectualilor noștri” – îi scria N. Cartoian lui M. Gaster la 8 iunie 1936 – , volumul întâi al ediției Pann se cerea a fi continuat, în conformitate, de altfel, cu înțelegerea inițială dintre Gaster și Cartoian. Foarte ocupat cu „sărbătoririle cari s-au ținut lanț” – îi scria Gaster la 17 ianuarie 1937 – ale jubileului său de 80 de ani și dând prioritate unor lucrări deja începute (ca acelea despre *Syntipa*¹, *Skinder*² și, ulterior, despre „două povești din Anton Pann, cu note literare³), Gaster nu se apucă de îndată de elaborarea volumului al doilea, mai ales că, între timp, îl pierduse și pe Jarovici⁴, principalul său ajutor din acea perioadă, revenit în țară: „Acum, că Jarovici nu mai este aici – îi scria Gaster, la 8 noiembrie 1937, nepotului său Sacha (Sașa) Roman –, sunt conștient că voi avea mult mai mari dificultăți, dar cu o oarecare tenacitate a scopului și cu puțin ajutor ici și colo, știu că voi fi în măsură să săvârșesc și această lucrare, spre satisfacția mea și a altora”.

Ce anume avea să cuprindă și cum urma să arate acest volum al doilea, aflăm, în amănunt, dintr-o scrisoare, datată 9 decembrie 1937, către N. Cartoian, semnificativă pentru concepția editorială a lui Gaster: „Primesc, cu

București, Editura Minerva, 1971, p. 210.

¹ Cf. M. Gaster, *Mishle Sendebur. A contribution to the study of the Hebrew version of the Seven Wise Masters*, în *Jewish Studies in honour of Chief Rabbi J. L. Landau*, Johannesburg, 1936 (extras).

² Cf. M. Gaster, *Die Geschichte des Kaisers Skinder. Ein Rumänisch-Byzantinischer Roman*, Atena, 1937. (Extras din „Byzantinisch-Neugriechisches Jahrbuch”, nr. 22.)

³ Cf. M. Gaster, *Zwei Erzählungen aus der rumänischen Volksliteratur. Fuchsin und Kater. Die vier Unglücklichen*, în „Zeitschrift für Volkskunde”, 46 (1936/37), vol. VIII (1938), p. 31-39, apărut ca volum omagial dedicat folcloristului german Johannes Bolte. V. și scrisoarea lui M. Gaster, din 28 iulie 1937, către E. Jarovici: „Tocmai acum sunt ocupat cu traducerea unor povestiri ale lui Anton Pann, ca o contribuție la volumul omagial dedicat marelui maestru întrale folclorului, profesorul Bolte, la care am fost invitat să colaborez”.

⁴ Pe care îl regreta și în scrisoarea din 1 septembrie 1936 către Barbu Lăzăreanu: „Tânărul Jarovici, care m-a ajutat, a plecat îndărăt în Țară. Și-a isprăvit aci studiile, și acuma s-a întors ca să facă slujbă militară”.

plăcere, să pregătesc ediția *Șezătoarei* și a lui *Nastratin Hoge* a lui Anton Pann, după cum mi-ai cerut. Amândouă, mi se pare, vor face numai un volum subțire, mai ales că de astă dată *Introducerea* va fi și dânsa mult mai scurtă. Tot ce era de zis despre viața și lucrările lui Anton Pann am spus, pe larg, în *Introducerea la Povestea vorbii*, și nu e nevoie să o repet, ba chiar mi se pare chiar de prisos. De altă parte, aceste două cărți cer un studiu mai mult despre izvoarele și paralele[le] din literatura universală, și eu cred de cuviință ca să atrag atenția asupra acestui punct. E de nevoie ca să ridicăm literatura populară română pe același nivel de care se bucură această literatură în studiile învățaților din Occident și să arătăm cetitorilor din Țară legătura între literatura populară română și cealaltă. Până la un punct, îndeobște am făcut-o deja noi, în cărțile noastre, dar aci găsim prilej de a o arăta mai cu amănunt. Apoi, desigur că D-ta ai citit *Șezătoarea*. Acolo se află una sau două povești spuse de către fete, care sună cam în doi peri. Pann a știut să ocolească oareșicum greutatea, și eu cred că e absolut necesar să mențin acele povești, pe[ntru că] ele fac parte, mai ales, dintr-un cerc foarte întins în literatura lumii”.

Pe lângă *Nastratin Hoge* și *O șezătoare la țară*, care – insista Gaster în scrisoarea de mai sus – „nu se cade să fie știrbită nici măcar într-un rând”, propunea să fie introdus și *Archirie și Anadan* (și nu *Hristoitia*, spre care se îndrepta preferința lui Cartoian), ceea ce îi va da prilejul de a se întinde „ceva mai mult la *Introducere*”. În afară de aceasta – adăuga Gaster la 3 aprilie 1938 –, *Archirie și Anadan* „are un interes istoric mult mai mare și, apoi, este o carte mai veche decât *Hristoitia* în literatura populară”. În sfârșit, cum avea să afirme mai târziu (*Scrisoare din 23 noiembrie 1938*), volumul urma să cuprindă și materiale de prin calendarele lui Pann, neincluse, din motive de spațiu, în volumul întâi.

Deși nu știa „dacă cineva se mai interesează acum în Țara Românească, cu toată restriștea vremii, de cercetări literare”, cum îi scria lui Cartoian la 3 aprilie 1938, Gaster tot mai urma cu pregătirea volumului al doilea, ocupându-se în introducere, diferită de a volumului întâi, „cu cercetări ale izvoarelor și paralele[lor] din literatura universală”.

Ca termen de realizare a introducerii, propunea toamna lui 1938, „când se numără bobocii”, după cum îi scria, în aceeași scrisoare, lui Cartoian, astfel ca acesta să poată cuprinde volumul în planul său editorial pe 1939, în stadiu de definitivare.

Toamna anului 1938 l-a găsit însă pe Gaster la țară, lângă Oxford, unde se retrăsese, sub presiunea familiei, din cauza precipitării rapide a evenimentelor premergătoare izbucnirii celui de-al doilea război mondial.

Deși departe de uriașa sa bibliotecă, Gaster lucra „fără preget” la proiectatul volum, căci – îi scria el, la 23 noiembrie 1938, lui N. Cartoian –, „aș preferi să-l pun pe lista anului viitor”. Redactat parțial, volumul n-a mai putut fi încheiat, din cauza sfârșitului, în plină activitate creatoare, al marelui învățat, petrecut în ziua de 5 martie 1939, în mașina ce-l ducea spre Universitatea din Reading, unde urma să țină o conferință despre folclorul românesc.

*

* *

Cu toate că n-a apucat să ne dea și volumul al doilea, ediția lui Gaster din *Povestea vorbii*, „carte unică în felul ei”¹, despre care spunea, în scrisoarea către D. N. Ciotari din 4 august 1936, că „mi-a fost prietenă de aproape 60 de ani”, a însemnat un progres față de edițiile precedente din Anton Pann. Progresul este vădit mai ales prin introducere, „cu totul altfel decât până acum,

---

¹ M. Gaster, *Introducere la Anton Pann, Povestea vorbii*, ed. 1936, p. LXXXVIII.

cu cercetări mai adâncite, cu vederi noi și rezultate surprinzătoare”, cum îi scria, la 3 martie 1936, lui Moses Schwarzfild, și consistă din disocierile dintre „pildă, pămînt, proverb”, reprezentând „cele trei straturi ale limbii românești, așa cum s-a dezvoltat în trei sute de ani”¹, din stabilirea izvoarelor și, în special, a paralelelor din literatura universală, și e păcat că Gaster n-a reușit să extindă operația asupra tuturor scrierilor lui Pann, cum plănuia. Chiar și biografia lui Pann, redactată departe de bibliotecile din țară, a fost, „până la apariția cărții lui Ion Manole”, „cea mai completă și cea mai interesantă biografie a lui Pann”².

Chiar dacă corectează unele date; chiar dacă atenuază sau amendează unele afirmații și interpretări ale lui Gaster, principalii exegeți, de după aceea, ai lui Anton Pann, Ion Manole (Ion Roman) și Paul Cornea, în special (căci n-am năzuit la a aduce investigația la zi), recunosc, fără îndoială, aportul indiscutabil al predecesorului lor, mai cu seamă în stabilirea izvoarelor (domeniu în care „încercările întreprinse până acum, având drept inițiator pe un mare învățat, M. Gaster, n-au condus decât la rezultate parțiale”, fără a avansa prea mult „peste ceea ce Gaster a indicat în urmă cu șase decenii”)³ și a paralelelor din literatura universală, Gaster fiind „omul indicat pentru aceasta” – „a depistat surse, indicând de altfel interesant și cu competența cunoscută circulația și variația unor motive și subiecte până la versiunea lui Pann” –, chiar dacă s-a limitat la „aglomerarea faptelor” și n-a analizat „ceea ce aducea el [Pann] într-adevăr *nou*, în ce fel se manifesta de fapt *originalitatea* personalității sale poetice”⁴.

---

¹ Ibidem, p. 13.

² Ion Mușlea, *lucr. cit.*, p. 210.

³ Paul Cornea, *Anton Pann*, [București], Editura pentru Literatură, 1964, p. 78, 99.

⁴ Ion Manole, *Anton Pann*, [București], E.S.P.L.A., 1954, p. 97.

Realizate în alte condiții decât acelea oferite de o bibliotecă particulară, fie ea oricât de faimoasă, cercetările mai noi au dus la o cunoaștere și înțelegere superioare a lui Anton Pann, proces mai îndelungat, în cadrul căruia ampla introducere a lui Gaster a avut, fără îndoială, partea ei de contribuție. Căci, prin această introducere l-a „descusut” pe Pann cum n-o făcuse nimeni până atunci și l-a ridicat „ceva mai sus – îi scria Gaster, la 1 septembrie 1936, lui B. Brănișteanu – pe piatra monumentală care de mult i-a așteptat statuia”.

*Bustul lui Anton Pann din curtea bisericii Lucaci din București
(după ediția din 1936)*